

Halil İnalçık'ın Merceğinden Osmanlı

Halil İnalçık

İstanbul, 2017, Profil Kitap Yayıncılık, 131 sayfa, ISBN: 978-975-996-926-4

Samet AKPINAR *

Hem dünya da hem Türkiye’de önemli bir tarihçi olarak görünen Halil İnalçık’ın Osmanlı tarihine kısa bir bakışla nasıl baktığını anlamak için kitabı okumak gerektiğini düşündüm. Kitapta kendisinin yaptığı röportajlar, konuşmalar ve dergilerde çıkan yazılarının derlenmiş hali bulunmaktadır. Kitap, ilk olarak İlber Ortaylı’nın Halil İnalçık ile yaptığı söyleşiyle başlıyor. İnalçık Patrimonyal devlet yani ataerkil bir yönetimin olduğu babadan oğula geçen bir sistemin Anadolu’daki beyliklerde olduğunu söyler. Hatta bundan dolayı beyliklerin kurucularının ismini aldığını söyler. İnalçığa göre beylikler döneminde sınırdaki Türk beyliklerinin kutsal amaç olarak gördükleri şey İznik’in alınmasıdır.

* Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Tarih Bölümü, sametakpinar01@gmail.com

Osmanlı beyliğinde o dönemin önemli Babai dervişlerinden olan Edebalı Osman'a Tanrı'dan bir nevi yetki vermiştir. İnalçık Tanrı'nın dünya egemenliğini Osmanlı hanedanına bağışladığı şeklindeki rüya motifini sonradan eklenmiş bir hikaye olduğunu söyler. İnalçık Osman bey ve sonraki sultanlarının Vefaiyye şeyhleriyle aralarının iyi olduğunu söyler. Osman Gazi'nin ilk amacının Söğüt sonra ise Karacahisarın fethi olduğunu söyler. İnalçık Osmanlıların bir yeri zorla fethedilmeden önce üç kez teslim önerisinde bulunduğunu kabul edilirse aman verdiklerini ve bunların "aman-name" veya "ahd-name" denen güvenceler olduğunu söyler. İnalçık Osman'ın bağımsız beyliğini Türk-İslam saltanatı gibi teşkilatlandırma işine girdiğini söyler. Menakıbnâme'de egemenliğini Tanrı'dan aldığına inanılan karizmatik bir lider anlayışı vardır. Çoğu kez önemli bir zafer Tanrı desteğinin açıkça bir göstergesi olarak kabul edilir. İnalçık Osman ve diğer uç beylerinin Moğol kontrolünün zayıflamasıyla beraber Bizans şehirlerine karşı saldırıya geçtiğini söyler. İnalçık Osman Bey'in 1324'de öldüğünde devletin şehirleri, ordusu ve bürokratik yapısı olan bir devletçik haline geldiğini söyler. İnalçık Orhan Gazi'nin babasından beyliği itirazsız aldığını söyler. İnalçık tarihin zaman ve mekanı olan hakikatleri incelediğini bununda belgeler ile yapıldığını söyler. İnalçık Osmanlı ve Bizans arasındaki ilişkiyi şöyle anlatıyor. "Fatih, İstanbul'u fethedince kendisini eski Roma İmparatorları konumunda görüyor." Ayrıca Fatih'in İstanbul'u fethinden sonra Bizans hanedanlarının üzerine yürüdüğünü ve onları ele geçirdiğini söyler. İtalya'nın güneyindeki Otranto'ya yaptığı seferden bahseder. Fatih'in Roma'yı fethetmek istediğini söyler. İnalçık Yeniçerilerin Bektaşî tarikatını kendi tarikatları olarak benimsediğini söyler.

İnalçık Gazeteci Burak Artuner ile yaptığı söyleşide Osmanlı'nın kuruluşu ile ilgili olarak Yalova'da kurulduğunu söylemiştir. Eski tarihçilerin birisinin anlattığı olayı doğru olup olmadığına bakarak kitaplara koyduklarını söyler. Bunun temelinde yatan şeyin "Müslüman yalan söylemez." inancı olduğunu söyler. Osmanlı'nın kuruluşundaki anlatılan rüyanın 15. Yüzyılda Aşıkpaşazade'nin gerçek bir olaymış gibi yazmasını örnek gösterir. İnalçık Osmanlıların kuruluş tarihini 1299 yerine 1302 olarak esas alır. 27 Temmuz 1302'de gerçekleşen Bapheus savaşı Osmanlıların Bizans'a karşı aldığı ilk büyük zaferdir. Bu savaş Bizans kaynaklarında büyük bir zafer olarak geçer.

İnalçık Kürt Meselesi ile ilgili Osmanlıların doğuda ki aşiretlerin yapılarını bozmadan devlete bağlılıklarını sağlamış olduğunu söylüyordu. Ayrıca Osmanlı'da Kürtlerin sınırlı bir bölgede yaşadığını söylüyordu. Osmanlı'da Kürtlerin en önemli geçim kaynağı olarak hayvancılığı kullandığını Kuzey Suriye ve Kuzey Irak'a gittiklerini söyler. İnalçık, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde bu sorun ile ilgili olarak 27 Mayıs Darbesi'nden sonra Milli Birlik Komitesi kurulduğunu, komitenin oradaki valileri ve tarihi araştırma yapanları toplantıya çağırdığını, Kürt sorununun orada konuşulduğunu söyler. Kendisinin orada olduğunu, toprak meselesi üzerine konuştuğunu ve aşiret yapısının önemini vurguladığını söyler. Ayrıca sosyal, ekonomik ve kültürel konularda araştırma yapılması gerektiğini bunun içinde Doğu Anadolu veya Kürdoloji Enstitüsü kurulması gerektiğini söyler. Bütün bu fikirlerinin meclis kendisini feshedince ortadan kalktığını söyler. Kendi fikirleri

orada kabul edilmiş olsaydı yarım asır önceden önlem alınabileceğini söylüyor. İnalçık, Osmanlıların bir İslam devleti olduğunu, gazayı bir devlet ideolojisi olarak benimsediğini söyler. Örnek olarak ‘‘ABD, demokrasi ideolojisiyle emperyalizm peşindeyse, Osmanlılar gaza temsilciliği ile siyasi üstünlük peşindedir.’’der. İnalçık Osmanlı’nın milletleri koruyan özellikle köylü kitlelerini koruyan rejim olduğunu söyler. Bu sistem sayesinde Balkanlar’da ki milletleri 20. yüzyıla kadar taşımıştır. İnalçık Osmanlıların merkeziyetçi bürokratik sistemini Çin ve Hint devletlerine benzetmektedir. İnalçık Osmanlı’nın tarım konusunda arazilerin hiçbir şekilde boş kalmaması için uğraştığını söyler. İnalçık Osmanlıların hukuk konusunda iki yorumun olduğunu söyler. Türk-İslam devletlerinde bir tek hukukun olduğunu bununda Şeriat Hukuku olduğunu söyler. Bu anlayışta tüm kurallar Tanrı buyruğu olarak görülmektedir. Şeriatın uygulanması için mutlak otoriteye ihtiyaç olduğunu söyler. İnalçık, Osmanlı’da II.Mehmet’in İstanbul’u alıp imparatorluğu kurunca, Türk geleneğine dayalı bir devlet kanunnamesi koydu. Bu kanunname Şeriat’a dayandırılmaz, II.Mehmet ‘‘benim kanunumdur,’’ diye açıklar. Devlet kanunu fikri Orta Asya’dan gelmiştir. İnalçık Osmanlıların Balkanlardaki halklara taviz verdiğini ve özellikle vergi konusunda yapıldığını söyler. Şeriat öncesi *istimalet* uygulandığını söyler. Diğer hukuk yorumu ise Osmanlıların Şeriat’a karşı olmadan dünya ve devlet işleri için oluşturduğu Örfi devlet hukukudur.

İnalçık günümüzde İslam ile terörün bağdaştırılması konusunda ise El-Kaide örgütünü örnek veriyor. Bu tarz örgütlerin Vahhabilerin Tevhid prensibini esas aldıklarını ve İslam’daki gaza anlayışını diğer anlayışların üzerine koyduklarını söyler. Hasan Sabbah’ı terör anlayışı ile anlatmak bazı farklılıklardan dolayı bana mantıklı gelmiyor. Kendisinin öğretilerine ve yaptıklarına baktığımda masum insanlar üzerinde herhangi bir saldırganlığını göremiyorum. Genellikle Sünni İslam devlet adamlarına yaptırdığı suikastlar nedeniyle özellikle Sünni İslam Dünyası’nda iyi anılmadığını görüyorum. Kendisinin öğretilerinin o dönemdeki fıkıh anlayışlarına göre aşırı olması, kurduğu devletin siyasi olarak yalnızlaşmasına sebep olmuştur. Uyguladığı suikastler bir nevi tarikatının yaşam mücadelesidir. Kullandığı yöntem İslam tarihinde hatta dünya tarihinde bir ilktir. Yaptıklarını günümüzdeki terör anlayışlarına benzetmek bazı farklılıklardan dolayı bana mantıklı gelmiyor. Anakronizm yapmamak gerektiğini düşünüyorum.

İnalçık Atatürk’ü tarihi İslam’da önemli bir figür olarak görür. Buna sebep olarak eğer Atatürk çıkmasaydı Batı Anadolu’da Yunanistan ve Rumlar, Doğuda ise Ermenilerin olacağını söyler. Anadolu halkı ‘Milli önder bizim dinimizi, şerefimizi kurtardı.’ gözüyle bakıyordu. Hatta ‘Halaskar’ yani kurtarıcı olarak görüyorlardı. Türklerin Anadolu’daki durumu ile ilgili Lord Curzon, Lozan’da ‘‘Türkler, göçebelik, harpten ve öldürmekten başka bir şey bilmezler; bunları Anadolu’dan atmak lazım.’’ diyordu. İnalçık Osmanlı’da insan haklarının varlığından söz edilmediğini ve bunun saçma şeyler olduğunu söyler. Ayrıca Avrupa Tarihi’nin iyi bir şekilde anlaşılması için Osmanlı Tarihi’nin bilinmesi gerektiğini söyler. Protestanlığın Avrupa’da Osmanlılarının katkısıyla yayılmasını örnek gösterir. İnalçık Batılılaşma anlamında Osmanlılarda ilk aktörün Katip Çelebi olduğunu söyler. Katip

Çelebi'nin özellikle Türk ilmine ve siyasete katkısının yeterince değerinin bilinmediğini söyler. Devletin büyük sıkıntılar içinde olduğu 17. Yüzyılın ilk yarım asrında, önemli biri olduğunu ve bir çok durumda yer aldığını için olayları analiz ettiğini söyler. Katip Çelebi, devletin bazı konularda batıdan geride kaldığını ve bunların düzeltilmesi gerektiğini söyler. Coğrafya ilminin önemini vurgular.

Halil İnalçık 'Eğer biz Osmanlı Arşivleri'ni kullanılır duruma getirirsek bir kültür imparatorluğu kurmuş oluruz.' der. Okuduğum bu kitap ile tarihçiler arasında adı önemli bir yerde olan Halil İnalçığı daha yakından tanımış oldum. Özellikle tarafsız bir şekilde yaptığı konuşmalar, bazı konularda yaptığı tenkitler ve Türk tarihine yapmış olduğu katkılar önemliydi. Okurken hiçbir şekilde sıkılmadığım kısa ve öz olan bu kitabı Osmanlılar hakkında genel bir fikir almak isteyen herkese tavsiye ediyorum.